

Rädda Barnen

Save the Children Sweden

Checklista för ett bra mottagande av ensamkommande flyktingbarn

Rädda Barnens upprop för
ensamkommande flyktingbarn

Vår vision är en värld där Barnkonventionen är förverkligad och alla barns rättigheter är tillgodosedda. Det är en värld

- som respekterar och värdesätter alla barn*
- som lyssnar till – och lär av – barn*
- som ger varje barn framtidstro och möjligheter*

© Rädda Barnen, maj 2010

Text: Helena Sundman, Hanne Simonsen

Projektgrupp: Sonny Andersson, Anna Kläppe, Victoria Nordansjö, Jessica Storm, Eva Svedling.

Tack till alla Rädda Barnen-medlemmar, gode män, personal på Rädda Barnens regionkontor och sakkunniga i många olika myndigheter och kommuner som medverkat i framtagandet av denna checklista.

Layout: Annelie Rehnström

Produktion: Ulla Ståhl

Tryck: Medjagallerian AB

Art nr: I0623

Rädda Barnen

107 88 Stockholm

Besöksadress: Landsvägen 39, Sundbyberg

Telefon: 08-698 90 00

Fax: 08-698 90 10

info@rb.se, www.rb.se

Checklista för ett bra mottagande av ensamkommande flyktingbarn

Kommunerna har ett stort ansvar för att ensamkommande flyktingar under 18 år får ett bra mottagande, och ges det stöd de behöver och har rätt till. Det är statens ansvar att ge riktlinjer till kommunerna, men hittills har det inte gjorts på något samlat sätt, trots att behovet är stort. Därför har Rädda Barnen tagit fram detta dokument.

Kommunerna där Migrationsverkets ansökningsenheter ligger, och där barnet kan söka asyl, har ansvar de första dagarna i Sverige. Barnet har i ankomstkommunen rätt till mat, kläder och någonstans att bo. Överförmyndaren i kommunen ska se till att barnet får en god man. Det är vanligt att barn får vänta i ankomstkommunerna i flera månader utan att kunna slussas vidare. Det har lett till att dessa kommuner har fått ta lejonparten av ansvaret för mottagandet av flyktingbarnen. Men meningen är att de inom några dagar ska få komma till ett boende i en anvisningskommun.

Rädda Barnen kräver att alla ensamkommande flyktingbarn ska få en god man inom 24 timmar, och slippa vänta mer än 7 dagar på ett boende i en anvisningskommun. Mer information om Rädda Barnens uppdrag för ensamkommande flyktingbarn finns på www.rb.se

I processen med att ta fram denna checklista har vi, precis som i allt Rädda Barnens arbete, utgått från ett barnrättsperspektiv, i enlighet med FN:s konvention om barnets rättigheter. Av Barnkonventionens grundprinciper följer att inget barn får diskrimineras, ensamkommande flyktingbarn har samma rättigheter som barn som vuxit upp i Sverige. Mottagandet ska bygga på principen om barnets bästa, och barnen själva har rätt att uttrycka sin åsikt i alla frågor som berör dem.

Både Rädda Barnens anställda experter, gode män och Rädda Barnen-medlemmar som arbetar ideellt med stöd till flyktingbarn har deltagit i arbetet. Vi hoppas att checklistan ska kunna fungera som ett verktyg i arbetet med att säkra kvaliteten i kommunernas mottagande. Vi tar tacksamt emot synpunkter och förslag till förbättringar.

Checklistan tar endast upp mottagandet av ensamkommande asylsökande och inte barn som har fått permanent uppehållstillstånd eller andra barn.

1. Tillgång till utbildade tolkar dygnet runt

Ensamkommande barn är utsatta, saknar oftast grundläggande kunskaper i svenska och möter en förvirrande asylprocess och en rad myndighets- och institutionspersoner med olika roller. Därför är god tolkservice extra viktig. Mycket kan gå fel om personer som ska prata med barnet (till exempel socialsekreterare, boendets personal, god man samt sjukvårds- och skolpersonal) inte anlitar tolk och om de saknar kunskap om vad tolkservice innebär.

De som upphandlar tolkservice bör tänka på att:

- upphandla tolkservice som gäller dygnet runt, om det saknas.
- förvissa sig om att tolkförmedlingen åtminstone anlitar utbildade tolkar och om möjligt auktoriserade tolkar.

De som anlitar tolk bör tänka på att:

- barn och ungdomar som lärt sig en del svenska trots det ändå endast kan säga det de kan, inte alltid vad de vill.
- vara generös med att anlita tolk.
- skaffa sig kännedom om tolkens yrkesetik och vad det innebär att tala genom tolk.
- flyktingbarnet ska informeras om vad tolkens tystnadsplikt innebär.
- flyktingbarnet ska informeras om att det har rätt att byta tolk. I vissa situationer kan barn till exempel ha önskemål om tolk av samma kön som de själva.
- kontrollera att barnet verkligen förstår vad tolken säger.

Bra att veta:

Tolk på plats är lämpligt vid komplicerade uppdrag. Telefontolk finns på de flesta språk, går snabbt att anlita och anses neutralt. Det kräver en bra högtalar-telefon i hemmet eller boendet.

Enligt ett beslut av regeringsrätten är det staten/Migrationsverket som ska stå för kostnaderna när kommun eller god man anlitar tolk.

2. Startkit

Handläggningstider på Migrationsverket för bidrag till kläder, hygienartiklar och liknande kan vara långa. Ankomstkommunen bör därför tillhandahålla ett startpaket, direkt eller via boendet.

Det bör innehålla:

- för årstiden nödvändiga kläder.
- hygienartiklar.
- skriftlig information om Sverige, kommunen och mottagandet, samt en ordlista på hemspråket, om sådant finns att tillgå.

3. God man

Personer under 18 år är inte myndiga. De har inte rätt att ingå avtal eller föra sin egen talan inför myndigheter. Därför måste ensamkommande flyktingbarn ha en god man, en person som är deras förmyndare och vårdnadshavare. Den gode mannen är en nyckelperson i ett bra mottagande. Han eller hon är i förälders ställe (men har inte ansvar för den dagliga omsorgen). Enligt lag ska en god man utses skyndsamt. Men det är ett tånjbart begrepp, och många barn får vänta flera veckor. Under den tiden kan mycket gå snett som hade kunnat undvikas.

FN:s kommitté för barnets rättigheter har kritiserat Sverige för att det tar för lång tid att utse god man för ensamkommande barn. Rädda Barnen instämmer i kritiken och kräver att en god man utses inom 24 timmar. Det betyder att ett jourssystem behöver byggas upp i ankomstkommunerna. Rädda Barnen kräver också att staten tar fram kriterier för vem som ska få bli god man, och en tydlig beskrivning av vad som ingår i uppdraget. Inget av detta finns idag. Ensamkommande barn har speciella behov som ställer krav på kompetens hos den gode mannen, därför behövs särskild utbildning. Eftersom det är ett stort åtagande, ska man inte vara god man åt för många barn samtidigt.

Kommunen ska:

- se till att överförmyndaren inför jourverksamhet – nödvändigt för att utse god man inom 24 timmar i ankomstkommunerna.
- se över tillgången till gode män, så att en god man inte har för många uppdrag samtidigt.
- söka klargöra för alla berörda: socialtjänst, skola, vårdpersonal och de gode männen själva vad som är den gode mannens uppdrag och vilka regler som gäller.
- följa upp att de gode männen verkligen gjort det de skriver i sina redovisningar.
- ordna utbildning för gode män.
- ordna sammankomster mellan olika kommuners gode män för erfarenhetsutbyte.

Kraven på den gode mannen för ensamkommande barn inkluderar:

- att kunna tala och skriva på svenska för att obehindrat kunna göra sig förstådd.
- ha goda kunskaper om samhället, som att veta hur exempelvis skola och sjukvård fungerar.
- ha erfarenhet av barn och ungdomar, för att vara lyhörd, förstå deras behov och kunna fungera som stöd för dem.
- ha kunskap om gången i asylärendet – men inte ta över det offentliga bitrådets roll.

4. Barnets behov av stöd

Det ensamkommande barnet har samma rätt till stöd som andra barn i Sverige som omhändertas. Det är socialtjänsten i den kommun där barnet befinner sig som är skyldig att se till att barnet får det stöd det behöver. Detta ställer särskilda krav i fråga om ensamkommande flyktingbarn, eftersom de har en helt annan situation och andra problem än de andra grupper av barn som socialtjänsten normalt kommer i kontakt med.

Kommunen ska:

- genom socialtjänsten snabbt börja utreda vad det ensamkommande barnet kan behöva för stöd. Barnets hälsa, utbildning, familje- och sociala relationer, känslö- och beteendemässiga utveckling ska ingå i utredningen.
- genom socialtjänsten upprätta en vårdplan med stödinsatser, om utredningen visar att det behövs. Om barnet inte kommer till en anvisningskommun inom några dagar, vilket få barn gör idag, ligger ansvaret på ankomstkommunen. Senare förs uppgifterna över från den ena kommunens socialtjänst till den andra.
- genom socialtjänsten upprätta en genomförandeplan. De som ska samverka för att se till att genomförandeplanen följs är flyktingbarnet, den gode mannen, socialsekreteraren, gruppheimet/familjehemmet, vårdpersonal samt skolpersonal.

Hälsa- och sjukvård i ett tidigt skede

En del flyktingbarn kan ha upplevt övergrepp och andra traumatiska händelser. Barnet behöver snabbt få en fullständig hälsoundersökning. Ofta är det Migrationsverket eller den gode mannen som tar kontakt med sjukvården. Kommunerna bör veta att det är viktigt att barnet snabbt får träffa en läkare för att utreda vilka behov barnet har. Detta möte bör snarast leda till rätt stöd från till exempel psykolog eller psykiater. Tidpunkten för den första bedömningen beror på i vilket skick barnet anländer.

Senare ska behovet av vård hos den ensamkommande följas upp genom samverkan av:

- boendepersonal/familjehem (som även kan vara anhöriga, om barnet är privatplacerat)
- socialtjänst
- skolpersonal

5. Barnets bästa i boendet

Flyktingar under 18 år som kommer ensamma har ofta upplevt separationer, ibland krigsliknande situationer, har minimal kunskap om Sverige och det svenska språket. Deras kulturer, modersmål och bakgrunder skiljer sig åt. Ensamkommande flyktingbarn placeras antingen i grupphem/gruppboenden eller i familjehem. Båda boendeformerna har fördelar, och valet av placering bör styras av det enskilda barnets behov.

Kraven på gruppboenden är i dag de samma som för hem för vård eller boende, så kallade HVB-hem. Dessa inkluderar tillgänglig personal dygnet runt, säkerhetsrutiner (mot mobbning, sexuella övergrepp, misshandel, bränder, osv.), tillgång till hälso-, sjuk- och psykvård och att barnen ska kunna känna tillit till personalen. Det är Socialstyrelsen som har tillsynsansvar över hem för ensamkommande flyktingbarn. Men kommuner som har avtal med Migrationsverket kan behöva påbörja en anpassning av hemmen för ensamkommande flyktingbarns särskilda behov.

Grupphem för ensamkommande flyktingbarn bör:

- erbjuda ett eget rum för den enskilde.
- ha god tillgång till datorer med internetuppkoppling, vilket underlättar kontakten med barnets familjer och att få information från hemlandet.
- fortsätta att bekosta hygienartiklar, vilket bör ingå i upphandlingen mellan kommun och boenden. I dag varierar reglerna för detta. Barnen har rätt till rättvis ekonomi utan dessa skillnader.
- inte vara hem för barn som fått permanent uppehållstillstånd, PUT. De två gruppernas förutsättningar, bland annat ekonomiska, och behov i övrigt, skiljer sig markant åt. Barn som fått PUT behöver gå vidare med sina liv. Det är ofta psykiskt påfrestande för asylsökande att bo med dem som redan har fått PUT.

Personal

Situationen som barnen kommer ifrån ställer andra krav på personalen än dem man normalt ställer vid placering av barn. Personalen ska ha kunskap om barn med olika kulturell bakgrund och om barn som har upplevt trauman. De ska även ha god kunskap om hur man använder tolk och tolkens yrkesetik.

- De ska ha kännedom om lämpliga behandlingsmetoder eller uppföljning av vårdplaner anpassade efter flyktingbarnens speciella utsatthet.
- Personalen bör fortlöpande utbildas om flyktingbarns behov och om FN:s konvention om barnets rättigheter. Speciellt viktig är artikel tolv som ger varje barn rätt att vara delaktigt bland annat vad gäller vårdplan.
- Personalen ska ha möjlighet till erfarenhetsutbyten och ska ha extern handledare för uppdraget.

Familjehem och privatplaceringar

Att ta hand om ett ensamkommande flyktingbarn ställer andra krav på familjehemsföräldrar än de vanligen möter när de tar hand om placerade barn. Valet av boendeform bör alltid styras av det enskilda barnets behov.

En fråga som kräver speciell uppmärksamhet är de så kallade privatplaceringarna. Dessa bör likställas med andra familjehemsplaceringar, vilket inte alltid sker idag. Kommunerna ska veta att socialtjänsten är skyldig att utreda situationen hos dessa anhöriga.

Det är inte ovanligt att myndigheter först får kännedom om ett ensamkommande flyktingbarn genom att anhöriga kontaktar dem och meddelar att de tagit emot ett barn. Som med andra barn i Sverige som omhändertas ska målet vara att utredningen sker innan beslut fattas om att barnet ska placeras i familjen i fråga. Barn i så kallade privatplaceringar har samma rätt till stöd som andra omhändertagna barn. I många kommuner glömmes socialtjänsten sin skyldighet att upprätta och följa en vårdplan för privatplacerade barn.

Kommunen ska:

- genom socialnämnden sköta tillsynen av alla familjehem, oavsett om det är fråga om ett ”vanligt” familjehem eller en privatplacering. Nämnden ska kontrollera om en socialsekreterare besöker barnen regelbundet och arbetar mot målen i den upprättade vårdplanen.
- genom socialnämnden kontrollera om hemmet gör en uppföljning av barnets hälsa, utveckling, sociala beteende, skolgång och relationer till närstående. Artikel tolv i Barnkonventionen, om barnets rätt till inflytande, ska stå i centrum.
- ge nödvändig information åt släktingar som tar hand om ensamkommande, till exempel om den gode mannens och olika myndigheters uppdrag.
- ge stöd och kompetensutveckling åt släktingar som tar hand om ensamkommande, till exempel genom att ordna sammankomster så att familjerna kan få utbyta erfarenheter med andra i samma situation.

Bra att veta:

I vissa kommuner har socialtjänsten löst situationen så att anhörighemmen får funktionen av ett jourhem. Snart, men senast efter ett par månader, har socialtjänsten utrett familjen. Efter beslut från kommunen kan i många fall jourhemmen börja fungera som familjehem. Även om anhöriga ansvarar för barnet, har familjen kontakt med socialtjänsten som följer barnet och vårdplanen, ger familjen det stöd den behöver, samt ger familjen ersättning för omkostnader.

6. Undervisning på rätt nivå

Barnet har som alla andra barn i Sverige rätt till utbildning, oavsett om det ska stanna här eller återvända till hemlandet. För att skolorna ska kunna ge det stöd som behövs krävs att de kartlägger nyanlända elevers kunskaper och individuella förutsättningar. Utan en sådan kartläggning går eleven miste om den undervisning han eller hon har rätt till. Nationellt stöd för att åtgärda vissa brister krävs. Trots det ska kommunerna och skolan ta ansvar för att tillgodose de behov som ensamkommande flyktingbarn har. Små kommuner kan samverka med andra kommuner och skapa gemensamma resurser.

Kommunen ska:

- genom skolorna skapa riktlinjer för mottagandet som skolans personal ska känna till.
- göra information lättillgänglig om hur elev och vårdnadshavare anmäler eleven till skolan.
- se över rutiner för att ta reda på nyanlända elevers språkliga, kunskapsmässiga och kulturella bakgrund. Följ mottot ”ta reda på vad eleven kan och ta vara på elevens förutsättningar”.
- låta eleven formellt tillhöra en svensk klass från början. För att förhindra segregering i internationell klass, kan skolan upprätta mentorskap mellan elev från den klassen och den nyanlände.

Personal

- Rekrytera personal med kunskap om undervisning för nyanlända.
- Utveckla kompetensen hos redan anställda inom detta område.
- Skolorna behöver bland annat modersmåls lärare såväl som personal till studievägledning på modersmålet.

7. Samverkansgrupper inom kommunen

Mottagande av ensamkommande flyktingbarn regleras av ett antal olika lagar, och en lång rad olika yrkesgrupper har ansvar för olika delar av mottagandet. När en kommun ska börja ta emot ensamkommande flyktingbarn är det en bra idé att starta en samverkansgrupp, där företrädare för de olika myndigheterna kan planera hur mottagandet ska gå till, och klarlägga rutinerna. En sådan samverkansgrupp kan sedan fortsätta att träffas några gånger per år.

Dessutom behöver alla de olika aktörer som kommer i kontakt med ett enskilt barn samverka för att ge barnet det stöd det behöver och har rätt till. I en sådan samverkansgrupp kan till exempel socialtjänsten, barn- och ungdomspsykiatri, hälso- och sjukvården, skolan, den gode mannen och ideella organisationer delta. I en samverkansgrupp kan de olika aktörerna ta upp aktuella händelser och utbyta erfarenheter och kunskap. Vid vissa tillfällen bör även barnet självt få träffa dessa aktörer samlat. På så vis kan kommunrepresentanter kontrollera att ungdomarna förstår vad som händer just nu och vad som ska ske.

8. Barnets rätt till inflytande

Enligt Barnkonventionen har unga ensamkommande, precis som alla andra barn, rätt att uttrycka sina åsikter och bli lyssnade på. Barnkonventionen pekar särskilt på att barn som är föremål för olika domstols- och administrativa förfaranden ska beredas möjlighet att höras. Detta ställer särskilda krav på alla de yrkesgrupper och myndigheter som kommer i kontakt med ensamkommande barn. Det är lätt att "glömma" att den unga flyktingen själv har åsikter och önskemål, och att dessa bör styra mottagandet så långt det är möjligt.

Unga ensamkommande flyktingar är i kontakt med många myndigheter och processer som kan vara förvirrande. De kan behöva utbyta erfarenheter med andra i samma situation, bland annat för att formulera vad som inte fungerar och påverka/förbättra kommunens mottagande.

Kommunen ska särskilt uppmärksamma barnets rätt till inflytande i frågor om:

- Val av god man
- Val av tolk
- Val av boendeform
- Förhållandena i boendet
- Val av skola och placering i undervisningsgrupp
- Stöd i skolundervisningen
- Utformning av vårdplan

För mer information och för kommentarer kring denna checklista, kontakta Rädda Barnen, adress finns på baksidan.

*Rädda Barnen kämpar för barns rättigheter.
Vi väcker opinion och stöder barn i utsatta situationer
– i Sverige och i världen.*

Rädda Barnen

Save the Children Sweden

Rädda Barnen
107 88 Stockholm
Besöksadress: Landsvägen 39
Sundbyberg
Telefon: 08-698 90 00
Fax: 08-698 90 10
info@rb.se
www.rb.se
Plus/bankgiro 90 2003-3